

Hadrianopolis Güney Nekropolü'nde Ele Geçen Sandalet (Caligae) Raptiyeleri

Ersin Çelikbaş* - Elif Nur Çakmak**

Öz

Ayakkabı, insanlık tarihiyle birlikte doğa koşullarından korunma ve örtünme ihtiyacının bir sonucu olarak giyimin önemli bir parçası hâline gelmiştir. İnsanoğlu giyimi keşfettiği andan itibaren ayaklarını dış etkenlerden koruma gereksinimi duymuş ve bu gereksinim zamanla ayakkabının ortaya çıkmasına öncülük etmiştir. Ayakkabı, sadece ayakları korumakla kalmayıp, zaman içinde toplumsal statü, milliyet, meslek ve rütbe gibi pek çok farklı konumu da simgeleyen önemli bir göstergeye dönüşmüştür. Roma İmparatorluğu'nda da ayakkabılar, işlevsel kullanımlarının yanı sıra bireylerin sosyal statüsünü ve ekonomik gücünü yansıtan önemli kültürel göstergelerden biri olmuştur. Bu çalışmanın odak noktasını oluşturan sandal raptiyeleri, Karabük ili, Eskipazar ilçesi sınırları içerisinde yer alan Hadrianopolis Antik Kenti'nin Güney Nekropol alanında gerçekleştirilen arkeolojik kazılar sırasında tespit edilmiştir. Söz konusu nekropol, Dört Nehir Kilisesi'nin güneyinde, Balkayası olarak adlandırılan kayalık bir topografyada konumlanmaktadır. 2018 yılında başlatılan sistematik kazı çalışmaları, hâlen devam etmektedir. Kalkerli bir dokuya sahip olan kayalık alanda, çeşitli tiplerde mezarlar tespit edilmiştir. Nekropol alanının en önemli özelliklerinden biri, Roma ve Bizans Dönemleri boyunca kesintisiz bir kullanım sergilemesidir. Yürütülen sistematik kazı çalışmaları sonucunda günümüze kadar toplam 286 adet kaya mezarı belgelenmiştir. Özellikle 2020-2021 yılları arasında gerçekleştirilen kazı sezonlarında, M-46, M-63, M-84 ve M-116 olarak numaralandırılan mezarların içerisinde, 149 adet sandalet raptiyesi ele geçmiştir. Antik kent kazılarında sıklıkla karşılaşılan bu raptiyelerin, Roma askerî ayakkabısı olarak bilinen caligae ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Raptiyeler, bulundukları mezarların arkeolojik konteksti ve stratigrafik verileri doğrultusunda tarihlendirilmiş; ayrıca Antik Dönem ölü gömme gelenekleri içerisindeki işlevsel ve sembolik rolleri bakımından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sandalet, Caligae, Raptiye, Roma, Hadrianopolis.

Caligae Nails Discovered in the Southern Necropolis of Hadrianopolis

Abstract

Shoes have been an essential component of clothing throughout human history, emerging from the need to protect and cover the body against environmental conditions. Since humans discovered clothing,

* Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Karabük/TÜRKİYE
<https://ror.org/04wy7gp54> ersincelikbas@gmail.com <https://orcid.org/0000-0001-7630-4615>

** Uzm., Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Arkeoloji Bölümü, Karabük/TÜRKİYE
<https://ror.org/04wy7gp54> elif.cakmak.bolu@hotmail.com <https://orcid.org/0000-0002-6183-3108>

Bu makale Creative Commons Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Atf/Citation: Çelikbaş, Ersin-Çakmak, Elifnur, "Hadrianopolis Güney Nekropolü'nde Ele Geçen Sandalet (Caligae) Raptiyeleri", *Höyük*, 15, 2025, s. 97-112.

they sought ways to shield their feet from external factors, ultimately leading to the invention. Shoes not only protect the feet of human beings from external conditions, but over time, it has been the main indicator of many positions such as social status, nationality, profession, and rank. Again, in the Roman Empire, footwear served not only utilitarian purposes but also acted as significant cultural markers reflecting individuals' social and economic standing. This study focuses on sandal nails discovered during archaeological excavations in the Southern Necropolis of Hadrianopolis, located within the borders of the Eskipazar district of Karabük province. The necropolis, situated on the rocky terrain of Balkayası to the south of the Four Rivers Church, has been the site of systematic excavations since 2018. Various types of tombs have been documented in this calcareous area, which was continuously used during the Roman and Byzantine periods. To date, 286 rock-cut tombs have been identified. Notably, during the 2020–2021 excavation seasons, a total of 149 sandal nails were unearthed from the tombs numbered M-46, M-63, M-84, and M-116. Frequently encountered in excavations of ancient settlements, these nails are considered to be associated with caligae, the Roman military sandal. The nails have been based on archaeological contexts and stratigraphic data of the graves in which they were found, and their functional and symbolic roles within ancient funerary traditions are evaluated.

Keywords: Sandal, Caligae, Nail, Roman, Hadrianopolis.

Giriş

“Paphlagonia Hadrianopolis”i olarak adlandırılan kent bugün Karabük ili, Eskipazar ilçe merkezinin 3,5 km batısında yer alan “Viranşehir” olarak adlandırılan mevki ve çevresinde, Budaklar köyü ve Hacamatlar Mahallesi arasındaki derin bir vadide yer almaktadır. Hadrianopolis’in, Paphlagonia, Bithynia ve Galatia bölgeleri sınırında yer alan bir Güney Paphlagonia kenti olduğu söylenebilir. Karabük ili ve çevresinin erken dönemlerden beri iskân gördüğü ve Roma’nın bölgede kurduğu en önemli yerleşim yerinin Hadrianopolis olduğu görülmektedir. Günümüze ulaşan kalıntılar, Budaklar, Büyükyaylalar, Çaylı ve Beytarla köyleri ile Hacamatlar Mahallesi’nde yoğunlaşmaktadır¹ (Fig.1).

Hadrianopolis’in tarihsel sürecine bakıldığında, özellikle Roma İmparatorluk (MÖ 1-MS 4. yüzyıl) ve Geç Roma-Erken Bizans Dönemi’nde (MS 330-565) hem idari hem de dinî açıdan en parlak dönemini yaşadığı söylenebilir². 2003 yılında bilimsel kazı çalışmalarının başladığı Hadrianopolis’te, dokuz adet yapının kazısı tamamlanmış olup çalışmalara Yazıboy Kaya Yerleşkesi ve Güney Nekropolü’nde devam edilmektedir. Çalışmamızın konusunu oluşturan toplam 149 adet sandalet raptiyesi, Güney Nekropolü’nde M-46, M-63, M-84 ve M-116 mezarlarında gün yüzüne çıkartılmıştır (Fig. 2). M-46 mezarı (Fig. 3), M-63 mezarı (Fig. 4) ve M-116 mezarı (Fig. 5) tipolojik açıdan “rampalı khamosorion” olarak adlandırılan gruptadır. Nekropol alanı içerisindeki rampalı khamosorion mezar grubu, mezar ayak ucuna oluşturulan ve yaklaşık %20 ila %30 eğimle yapılmış rampalardan adını almaktadır. Bu rampalar, mezar ölçülerine göre farklı boyutlara ve ölçülere sahiptir. 2021 yılı kazılarında ortaya çıkan veriler, mezarların üzerinin büyük kaya bloklarıyla kapatıldığı ve kapak taşı ile rampa arasında kalan aralığın yine bir blok taş yerleştirilerek kapatıldığını göstermektedir. Mezarlara oluşturulan rampa bölümlerinin işlevi hakkındaki düşünceler, dönemin ölü gömme gelenekleri ile alakalı oldukları yönündedir. Mezarların tarihlendiği Roma Dönemi’nde, ölen kişiler için mezar

¹ Çelikbaş-Verim 2021, 80.

² Çelikbaş-Verim 2021, 80.

başında belirli günlerde çeşitli sunuların ve ritüellerin gerçekleştirildiği bilinmektedir. Bu sunular sırasında büyük mezar kapak taşlarının açılmasının zor olması sebebi ile rampaların oluşturulduğu ve kapak taşı ile rampa arasında kalan açıklıktan sunuların gerçekleştirildiği düşünülmektedir. M-84 mezarı (Fig. 6) ise ön odalı khamosorion tipindedir. Bu tip mezarlar, basit khamosorion ve lahit formu khamosorion olmak üzere iki alt tipte görülmektedir. Khamosorion mezarları, kayaya oyulmuş dikdörtgen bir tekneden ve bir kapaktan meydana gelmektedir. Hadrianopolis örneği de klasik khamosorion mezarlar gibi ana kayaya oyularak yapılmıştır. Phryg geleneği olan tümülüs mezar odalarının, Hadrianopolis'te yerel düşüncelerle yorumlanarak ön odalı khamosorion şeklinde yeni bir tip olarak karşımıza çıkmış mevcut veriler ışığında olası bir ihtimal olarak değerlendirilebilir. Mezarlardan ele geçen sikkeler ve diğer buluntulardan, bu mezarların MS 2. yüzyıla ait oldukları anlaşılmaktadır³.

Sandalet (Caligae) Raptiyeleri

Sandalet raptiyeleri, Hadrianopolis Güney Nekropolü'nde tespit edilen dört farklı mezarda ele geçmiştir. M-46 numaralı mezarda toplam 48 adet sandalet raptiyesi bulunmuştur (Fig. 7). Bu raptiyelerin baş çapları 8 mm ile 11 mm arasında, ağırlıkları ise 0,34 g ile 1,06 g arasında değişmektedir. M-46 numaralı mezarda ayrıca iki adet sikke⁴, seramik parçaları, kandil parçası ile dört yetişkin ve bir bebeğe ait kemik⁵ kalıntıları da tespit edilmiştir.

M-63 numaralı mezardan ise 4 adet sandalet raptiyesi ele geçirilmiştir (Fig. 8). Bu örneklerin baş çapları 8 mm ile 11 mm arasında, ağırlıkları 0,69 g ile 1,07 g arasında değişmektedir. Aynı mezarda iki sikke⁶, seramik parçaları ve iki yetişkine ait iskelet kalıntıları da bulunmuştur.

M-84 numaralı mezardan yedi adet sandalet raptiyesi açığa çıkarılmıştır (Fig. 9). Bu raptiyelerin baş çapları yine 8 mm ile 11 mm arasında, ağırlıkları ise 0,79 g ile 1,02 g arasında değişmektedir. Mezarda ayrıca bir kandil, çeşitli metal objelere ait parçalar, cam ve seramik parçaları ile beş yetişkin ve üç bebeğe ait kemik kalıntılarına rastlanmıştır.

En fazla raptiye, 90 adetle M-116 numaralı mezarda tespit edilmiştir (Fig. 10). Bu raptiyelerin baş çapları 6 mm ile 10 mm arasında, ağırlıkları ise 0,34 g ile 1,06 g arasında değişmektedir. Aynı mezarda bir adet sikke, cam parçaları ve üç yetişkin bireye ait kemik kalıntıları bulunmuştur.

Güney Nekropolü'nde söz konusu dört mezarda ele geçen ve toplam sayısı 149'u bulan sandalet raptiyelerinin, baş kısımlarının altındaki desenler tipolojik açıdan değerlendirilmelidir. Brouquier-Redde ve Deyber'in sınıflandırmasına göre; A tipi raptiyelerde, baş altı süslemesi bulunmamaktadır. B tipi raptiyeler, gövde yüzlerinden veya kenarlarından başlayan çizgilerle tanımlanır. C tipi raptiyelerde belirli sayıda globül (çapı 1 mm'den küçükse mikro globül, 1-2,5 mm arasında ise hiper globül⁷) yer alır. D tipi raptiyelerde ise sap kenarlarından başlayan dört çizgi ve dört orta boy globül görülür.

³ Keleş-Çelikbaş 2019, 196.

⁴ Çelikbaş-Oyarçin 2022, Cat.2-3.

⁵ Hitit Üniversitesi Antropoloji Laboratuvarında inceleme yapılmıştır.

⁶ Çelikbaş-Oyarçin 2022, Cat.5-6.

⁷ Volken 2011, 325.

Brouquier-Redde ve Deyber tarafından geliştirilen temel tipoloji daha sonra Kielb-Zaaraoui tarafından genişletilmiş⁸ ve üç yeni tip eklenmiştir. Bu doğrultuda, E tipinde globül ile sonlanan çizgiler, F tipinde kürecikler arasındaki çeyrek alanlarda yer alan globüller, G tipinde ise gövdeden başlayan ancak sapla birleşmeyen çizgiler tanımlanmıştır. Hadrianopolis Güney Nekropolü'nde ele geçirilen toplam 149 adet sandalet raptiyesinden 68'i A tipi, 75'i ise D tipinin bir varyantı olarak tanımlanmıştır. Geriye kalan 6 raptiyenin tipi ise ileri düzey korozyon nedeniyle belirlenememiştir (Fig. 11). Söz konusu varyant, klasik D tipinden yalnızca sapın kenarlarından başlayan dört çizginin arasında veya uç noktalarında herhangi bir bezeme unsurunun bulunmaması ile ayrılır. Varyantın, raptiyelerin baş altı süslemelerinde görülen bu çeşitlilik, büyük olasılıkla üretici ustaların kişisel tarzlarına veya farklı atölye uygulamalarına bağlıdır. Bu tür bezemelerin, aynı zamanda bir atölye imzası niteliği taşıdığı da değerlendirilebilir. Ancak teknik açıdan bakıldığında, raptiyelerin deriye temas eden yüzeylerinde yer alan globül benzeri bezemelerin, ayakkabının deri tabanına daha sağlam tutunmasını sağlamak ve kullanım sırasında oluşabilecek gevşemeyi önlemek amacıyla tasarlanmış olması daha güçlü bir ihtimal olarak öne çıkmaktadır. Raptiyelerin boyları ile ilgili standart bir ölçüden söz etmek mümkün değildir. Bu konuyla ilgili olarak Volken, raptiye uzunluklarının 12 mm civarında olması gerektiğini, daha uzun olanların yürüyüş konforunu bozacağını ifade etmiştir⁹. Hadrianopolis Güney Nekropolü'nde ele geçen raptiyelerin de ortalama Volken'in belirttiği uzunlukta olduğu görülmektedir (Fig. 12).

Güney Nekropolü'nde yapılan kazılar sırasında ele geçen sandalet raptiyeleri incelendiğinde, bunların askerî sınıfa ait bireylerin giydiği, tabanlarında demir raptiyelerin yer aldığı ve literatürde calige olarak adlandırılan sandaletlere ait raptiyeler olduğu anlaşılmaktadır. Caligae, Roma tarihi boyunca lejyonlar ve destek birliklerinin yanı sıra askerler, köylüler ve işçiler tarafından kullanılan; sağlam, güçlü ve ağır¹⁰ yapılı, tabanında raptiyelerin bulunduğu, üst bölümü şeritler halinde kesilmiş sandaletlerdir¹¹. Şeritler halinde kesilmiş olan bir deri, topuk ve ayağın etrafında bir ağ oluşturur, parmaklar açıkta bırakılır ve ayak bileğinin üzerine doğru sarılırdı¹². Caligae, genellikle öküz ya da diğer büyükbaş hayvanların derisinden üretilirdi¹³. Deri, çam, kızılgağaç, nar gibi ağaçlar ile bazı bitkilerin yaprak suları ve deniz tuzu ile tabaklandıktan¹⁴ sonra çekiçlerle dövülerek sağlamlaştırılırdı. Caligae yapan zanaatkarlara baxarius denilmekteydi¹⁵. Caligaenin taban kısımları üst taban, iç taban ve dış taban olmak üzere üç katmandan oluşmaktaydı. Söz konusu üç tabaka demir raptiyelerle birbirine tutturulmaktaydı¹⁶. Caligae tabanları, ayakların altlarını koruması, bölgedeki hava koşulları ve iklim şartları göz önüne alındığında basılan zemin üzerinde kaymaması, üst bölümünde şeritler hâlinde kesilmiş olan derinin tabana sağlam bir şekilde tutturulması, deriyi aşınmaya karşı

8 Zaaraoui-Ronco-Gagnol vd. 2018, 45-72.

9 Volken 2011, 325.

10 Smith 1890, 233.

11 Blanck 1999, 128.

12 Ollitrault 2018-2019, 6.

13 Bishop-Coulston 2009, 111-112.

14 Ciugudean-Timofan 2012, 443.

15 Ciugudean-Timofan 2012, 443.

16 Bishop-Coulston 2009, 112.

korumayı ve yumuşak zeminde yapışmayı kolaylaştırmayı amaçlayan, tabanın tüm çevresine ve tabanın orta kısmında desen oluşturacak şekilde raptiyelerin kullanılmasını makul kılmıştır¹⁷. Caligae tabanlarında raptiyelerin kullanılmasına bir başka neden olarak, bu sandaletleri kullanan askerlerin yürürken ses çıkararak düşmanı ürkütme amacı gösterilebilir¹⁸. Tabanlarda kullanılan raptiyelerin boyutu ile baş çapları değişkendir ve farklı raptiyelerin kullanılmış olması sandaletin bir onarım geçirdiğinin belirtisidir¹⁹. Zeminle temas eden taban, şeritler hâlinde kesilmiş olan hem tabanını hem de üstünü oluşturan deri ve ayağın dayandığı taban olarak Caligae, genellikle üç kat deriye sahiptir. Bu üç deri katmanı, ayakkabıcının ayakkabıyı demir bir örs üzerine yerleştirerek ittiği birkaç düzine raptiye ile birbirine sabitlenmiştir. Demir raptiyelerin kare sapı, demir bir örsle karşılaştıklarında üst tabanın içine doğru dönmüş ve böylece caligaeyi kullanan askerin ayağına zarar verilmesi engellenmiştir.

Caligae olarak adlandırılan Roma askerî sandaletleri, askerî bağlamda Galya'da (çoğunlukla Auxois Dağı, Gergovie civarında), İspanya'da (Las Albahacas), Almanya'da (Limes kampalarında), İspanya ve İsviçre'deki Roma yollarında ve son zamanlarda Kuzey İtalya'da bulunmuştur²⁰. Sandaletlerin tabanlarına raptiyelerin standart bir düzende çakıldıkları söylenemez. Hadrianopolis Güney Nekropolü'ndeki raptiyelerin mezar içerisinde çok dağınık bir şekilde ortaya çıkmaları nedeniyle bunların sandaletlere nasıl bir düzende çakıldığı anlaşılamamıştır. Volken, Romalı erişkin bir bireyin ayak ölçüsünün dört avuç içi kadar olduğunu ifade etmekte ve bir sandalette ortalama 20-30 arasında raptiye olması gerektiğini ileri sürmektedir²¹. Müsch ise bir çift sandalette toplam 90 civarında raptiye olması gerektiğini belirtmiş ve bu sandaletlerle 650 km gidilebildiğini ileri sürmüştür²². Her askerî birliğe, donanım-lojistik birliği eşlik ettiğinden, bozulan raptiyelerin molalar esnasında gözden geçirildiğini ve gerekli durumlarda tamirinin yapıldığını da varsaymamız gerekmektedir. Sandaletlere çakılan raptiyelerin sayısı her zaman aynı olmamaktadır. Bu sayı, çoğunlukla raptiyelerin baş çapına bağlı olarak değişkenlik göstermekte, dolayısıyla raptiye sayısı ile baş çapı arasında bir ilişki bulunmamaktadır. Bununla birlikte, sandaletteki raptiye sayısı onu işleyen zanaatkarın tasarım modeline de bağlı olmuştur²³. Tasarımda öne çıkan detaylar ise ayak köprüsünün geldiği noktalara az sayıda raptiye çakılması, ön orta kısım ve topuk üstüne gelen noktalara daire formunda raptiyelerin eklenmiş olmasıdır²⁴. Bazı araştırmacılar, sandaletlerin tabanına çakılan raptiyelerin aynaya yansıyan ters kelimeler oluşturduğunu ileri sürmektedir²⁵. Raptiyelerin sandaletlere çakıldıkları düzen çeşitleri hakkında, günümüze ulaşan bazı somut veriler söz konusu uygulama konusunda önemli bilgi sunmaktadır. Trajan sütununun kabartmalarında²⁶, Novae kazılarında ortaya

17 Sumner 1997, 90.

18 Berkol 2019, 94.

19 Ollitrault 2018-2019, 8.

20 Ollitrault 2018-2019, 5.

21 Volken 2011, 335.

22 Müsch 2014, 250.

23 Morales-Montoro-Sanchez vd. 2014, 157.

24 Morales-Montoro-Sanchez vd. 2014, 157.

25 Müsch 2014, 250.

26 Richmond 1982, Pl.2-8.

çıkan MS 2-3. yüzyıla tarihlendirilen kiremit ve tuğlalarda²⁷ yine Pantikapaion'da ortaya çıkan tuğlalar üzerinde²⁸, Villa Romana de la Ontavia'da ortaya çıkan Roma Dönemi'ne ait bir tuğla üzerinde²⁹ çeşitli taban dekorasyonları görülebilmektedir. Ayrıca Las Calzadas Romana'da ortaya çıkarılan Roma Dönemi'ne ait birçok sandalette de çok çeşitli taban dekorasyonları görmek mümkündür³⁰. Mainz'de ele geçen oldukça sağlam bir sandalette taban dekorasyonu net bir şekilde seçilebilmektedir³¹. Yine Biriciana'da yapılan kazılarda Roma Dönemi'ne ait sandalet de raptiye dekorasyonu konusunda bilgi vermektedir³². Tüm bu örneklerden yola çıkarak, Hadrianopolis Güney Nekropolü M-116 mezarından ele geçen raptiyelerle, kazı üyeleri tarafından bir tasarım yapılmaya çalışılmıştır (Fig. 13).

Sonuç

Hadrianopolis Güney Nekropolü'nde ortaya çıkarılan sandalet raptiyelerinin, mezarın sahibi bireye ait olduğu kesindir. Peki, bu sandaletler mezarlara neden bırakılmıştır? Raptiyelerin mezara konulması, ölümden sonra yaşama inandıkları ve kendilerine ait bir eşya ile gömülmelerinin onları ruhani olarak rahatlatabileceği düşüncesindendir³³. Parion'da ortaya çıkarılan MS 2. yüzyıla ait olan sandalet raptiyeleri³⁴ ve Batı Celile'deki Fenike mezarlarında ele geçen sandalet raptiyeleri³⁵, MS 2. yüzyıldan 4. yüzyıla kadar ölen kişilerin yanına sandalet konulduğunu destekler niteliktedir. Mezarlara, sandaletlerin ne amaçla konulduğunun anlaşılmasına yönelik önemli verilerden bir tanesine, Dealul yakınlarındaki Apulum Güney Nekropolü'nde M 17 mezarında rastlanılmıştır³⁶. Tuğla mezarda, bireyin ayaklarının sağına ve soluna birer tane sandalet bırakılmıştır³⁷. MS 3. yüzyıla tarihlendirilen bu mezarda sandaletlerin, ayaklarının yanlarına bırakılması, bu objelerin mezar sahibi tarafından yaşarken giyildiğine işaret etmektedir. Raptiyelerin baş kısımlarının aşınmış olması da bu durumu desteklemektedir³⁸. Hadrianopolis Güney Nekropolü alanında yürütülen bilimsel kazılar sırasında M-46, M-63, M-84 ve M-116 mezarlarında ele geçen sandaletlerin, sikke ve benzeri kontekst eserler ışığında MS 2. yüzyıla ait olduğu tespit edilmiştir. Mezarlarda ele geçen sikkelerin, Lucius Verus (MS 161-169) ve Marcus Aurelius'a (MS 161-180) ait oldukları anlaşılmıştır³⁹. Mezarların MS 2. yüzyıla ait olmaları önem arz etmektedir. Hadrianopolis'te 2021 yılında kare planlı yapıda kazılara başlanmış, kazılar esnasında Roma süvarisine ait demir bir maske ve zırha ait çeşitli parçalar ele geçmiştir. Ele geçen askerî objeler, kentte Roma

²⁷ Biernacki 2021, Fig. 1.

²⁸ Zhuravlev 2007, Fig.1.

²⁹ Enrich-Garcia-Montoro vd. 2012, Fig.14.

³⁰ Morales at al. 2012, Fig.7.

³¹ Müsch 2014, Abb.1.

³² MacDowall 2002, 13.

³³ Kaba-Yılmaz-Sulan 2019, 494.

³⁴ Kaba-Yılmaz-Sulan 2019, 494.

³⁵ Rosenthal-Heginbottom 2013, 271.

³⁶ Ciugudean-Timofan 2012, 446.

³⁷ Ciugudean-Timofan 2012, Fig.1-2.

³⁸ Ciugudean-Timofan 2012, 446.

³⁹ Çelikbaş-Oyarçin 2022, Cat.3-6.

askeri varlığını kanıtlar nitelikte eserlerdir. Nekropolde ortaya çıkan sandalet raptiyeleri de Hadrianopolis'te varlığı tespit edilen asker sınıfına ait mezarlar olduğunu işaret etmektedir. Kare planlı yapının, henüz netleşmemekle beraber askerî savunma amacıyla kullanılan bir yapı olduğu üzerinde durulmaktadır. Dolayısıyla Güney Nekropol'de ele geçen sandalet raptiyeleri, mezar sahiplerinin günlük hayatta giydikleri askerî giyime ait objeler olma ihtimaliyle öne çıkmaktadır. Bu objelerin ve mezar sahiplerinin mesleklerini vurgulamaya yönelik olarak, ölü gömme gelenekleri içerisinde mezara bırakılmış olabilecekleri düşünülmektedir. Her ne nedenle olursa olsun, ölü gömme gelenekleri kapsamında kaya mezarlarına yoğun sayılabilecek şekilde sandalet bırakılması, Paphlagonia ve Hadrianopolis ölü gömme geleneklerinin anlaşılmasına katkıda bulunacak önemli bir veridir.

Yazar Katkıları/Writer Contributions

Çalışmanın Tasarlanması/Planning of the Study	Yazar/Author-1 (%70) - Yazar/Author-2 (%30)
Veri Toplanması/Collecting Data	Yazar/Author-1 (%70) - Yazar/Author-2 (%30)
Veri Analizi/Data Analysis	Yazar/Author-1 (%70) - Yazar/Author-2 (%30)
Makalenin Yazımı/Writing the Article	Yazar/Author-1 (%70) - Yazar/Author-2 (%30)
Makale Gönderimi ve Revizyonu/ Submission of the Article and Revisions	Yazar/Author-1 (%70) - Yazar/Author-2 (%30)

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir / The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.

ETİK BEYAN/ETHICAL STATEMENT

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur./It is declared that scientific and ethical principles were complied with during the preparation of this study and all the works referred are mentioned in the bibliography.

KAYNAKLAR

Berkol 2009

Berkol, C., “Hellen, Roma ve Bizans Ayakkabılarının Moda Tarihi Üzerindeki Etkileri”, *Lectio Socialis*, 3/2, 87-100.

Biernacki 2021

Biernacki, A. B., “Some remarks on traces left by humans on building ceramics from Novae in the light of new data”, *Nunc decet caput impedire myrto*, ed. K. Narloch-T. Plociennik-J. Zelazowski, Warsaw, 81-90.

Bishop-Coulston 2009

Bishop, M.C.-Coulston J. C. N., *Roman Military Equipment: From The Punic Wars to the Fall of Rome*, Oxford.

Blank 1999

Blank, H., *Eski Yunan ve Roma'da Yaşam*, çev. İ. Tanrıkuş, Arion Yayınları, İstanbul.

Brouquier-Reddé-Deyber 2009

Brouquier-Reddé, V.-Deyber, A., “Fourniment, harnachement, quincaillerie, objets divers”, *Alésia, fouilles et recherches franco-allemandes sur les travaux militaires romains autour du mont-Auxois (1991-1997) 2 – le matériel*, ed. M. Reddé-S. Von Schnurbein, 293- 368.

Ciugudean-Timofan 2012

Ciugudean, D.-Timofan, A., “Conservarea Unor Tinte de Caligae Din Fier Descoperite In Situ in Necropola Sudica (Dealul Furcilor-Podei) De La Apulum”, *Terra Sebus Acta Musei Sebesiensis*, 4, 443-454.

Çelikbaş-Verim 2021

Çelikbaş, E.-Verim, E., “Hadrianoupolis Kuzeybatı Nekropol Kilisesi'nin Bema ve Apsis Mozaikleri”, *JMR*, 14, 79-99.

Çelikbaş-Oyarçin 2022

Çelikbaş, E.-Oyarçin, K., “Roman Provincial Coins of Paphlagonian Hadrianopolis”, *The Numismatic Chronicle*, 182, 179-188.

Enrich vd. 2012

Enrich, L. B. L.-Garcia, H. J. A.- Montoro, J. L. F.- Trujillo, E. M.- Sierra, J. M.- Sanchez, J. S.- Morales, J. R., “Archaeological Research on Vicarello's Goblets Way A Gades Romam as it passes through Mariana and Mentesa (Puebla del Principe and Villanueva de la Fuente, Ciudad Real, Castilla-La Mancha, Spain)”, *Archivo Espanol de Arqueologia*, 85, 101-118.

Kaba vd. 2019

Kaba, H.-Yılmaz, A.-Sulan, S., “Parion, Toprak Kuleler Mevkindeki Roma Dönemi Oda Mezarlar”, *Aizanoi IV: Anadolu'da Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Ölü Gömme Adetleri*, ed. E. Özer, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 487-506.

Keleş-Çelikbaş 2019

Keleş, V.-Çelikbaş E., “Hadrianoupolis Nekropoller ve Mezar Tipleri”, *Aizanoi IV: Anadolu'da Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Ölü Gömme Adetleri*, ed. E. Özer, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 187-212.

Macdowall 2002

Macdowall, S., *Late Roman Cavalryman: AD 236-565*, Oxford, Osprey Publishing.

Morales vd. 2014

Morales, J. R.-Montoro, J. L. F.-Sanchez, J. S.-Enrich, L. B. D. L., “Los Clavi Caligarii o Tachuelas De Caliga. Elementos Identificadores De Las Calzadas Romanas”, *LVCENTVM*, XXXI, 147-164.

Müsch 2014

Müsch, E., “Römische Sandalennagel aus Barkhausen eine Rekonstruktion der Herstellungstechnik”, *Archäologie in Westfalen-Lippe*, 250-253.

Ollitrault 2019-2020

Ollitrault, M., *Les clous de caligae et “de char”, a decor*, Universite Rennes Master Thesis, Rennes 2019-2020.

Richmond 1982

Richmond, I. A., *Trajan's Army on Trajan's Column*, London.

Rosenthal-Heginbottom 2013

Rosenthal, R.-Heginbottom, R., “A Man Must not go out with a nail-studded sandal-footwear in Jewish sources and from archaeological remains”, *In Drawing the Threads Together: Textiles and Footwear of the 1st Millenium AD from Egypt*, ed. A. De Moor-C. Fluck-P. Linscheid, Tiels, 268-275.

Smith 1980.

Smith, William, *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, Little Brown and Company, Boston.

Sumner 1997

Sumner, G., *Roman Army Wars of the Empire*, London 1997.

Volken 2011

Volken, M., “Les clous de chaussures du site de Pfyngut: Les bases d'une typochronologie. In: Paccolat O., Pfyng/Finges, évolution d'un terroir de la plaine du Rhône. Le site archéologique de «Pfyngut» (Valais, Suisse)”, *Cahiers d'archéologie romande 121, Archaeologia Vallesiana 4, Lausanne, Annexe 2*, 315-387.

Zaaraoui vd. 2018

Zaaraoui, K. M.-Ronco, C.-Gagnol, M.-Feugère, M.-Buffat, L., “Les camps militaires tardo-républicains de Lautagne (Valence, Drôme)”, *Bibracte 28: Les armées romaines en Gaule à l’époque républicaine. Nouveaux témoignages archéologiques*, ed. M. Redde, 45-72.

Zhurlavlev 2007

Zhurlavlev, D., “A fragment of a roof tile with imprint of the Roman sandal from Pantikapaion”, *Bosporos Studies*, XVII, 112-120.

EKLER

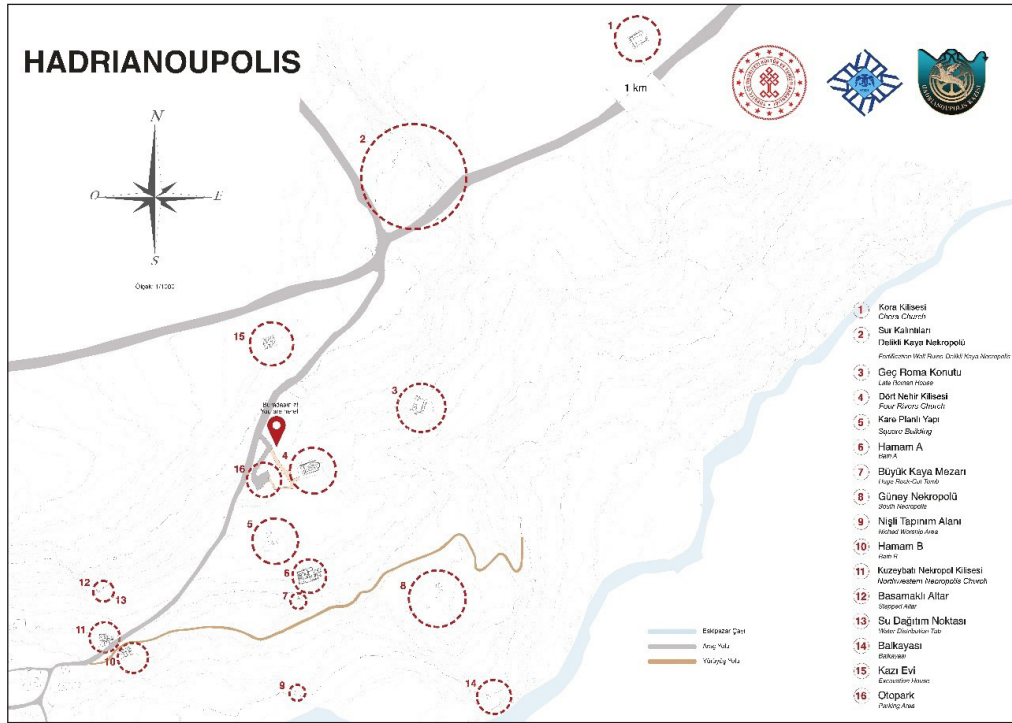

Fig. 1. Hadrianopolis kent planı (Çelikbaş-Verim 2021, 80)

Fig. 2. Güney Nekropolü (Hadrianopolis Kazı Arşivi)

Fig. 3. M-46 Mezarı (Hadrianopolis Kazı Arşivi)

Fig. 4. M-63 Mezarı (Hadrianopolis Kazı Arşivi)

Fig. 5. M-116 Mezarı (Hadrianopolis Kazı Arşivi)

Fig. 6. M-84 Mezarı (Hadrianopolis Kazı Arşivi)

Fig. 7. M-46 Mezarından ele geen sandalet raptiyeleri (Hadrianopolis Kazı Arşivi)

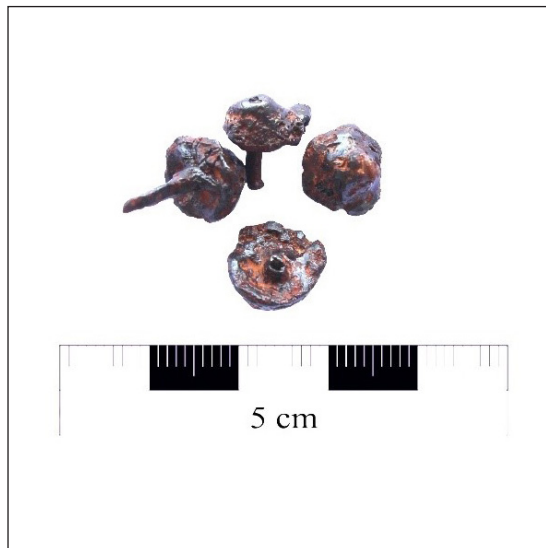

Fig. 8. M-63 Mezarından ele geçen sandalet raptiyeleri (Hadrianopolis Kazı Arşivi)

Fig. 9. M-84 Mezarından ele geçen sandalet raptiyeleri (Hadrianopolis Kazı Arşivi)

Fig. 10. M-116 Mezarından ele geçen sandalet raptiyeleri (Hadrianopolis Kazı Arşivi)

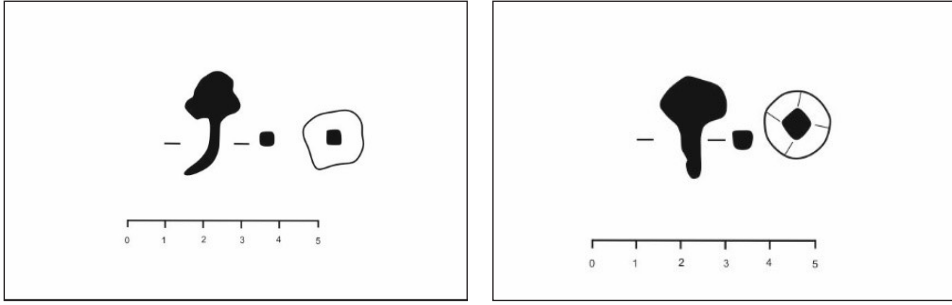

Fig. 11. Sol A tipi, Sağ D tipi raptiye

Fig. 12. Sağlam bir raptiye

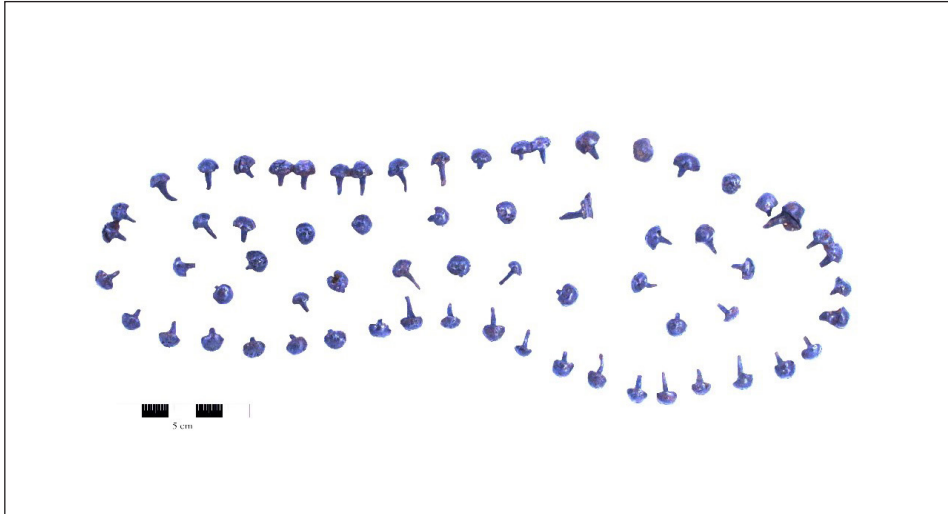

Fig. 13. M-116 mezarından ele geçen raptiyelerle yapılan bir tasarım denemesi